

Çağdaş Sanat Yapıtlarında Parçalardan Bütünü Aramak

Seeking The Whole From Pieces in Contemporary Artworks

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, çağdaş sanat yapıtlarında görülen kavramsal, mekâna dayalı, düşsel, uzamsal boyutta, nesnel, farklı duyulara hitap eden düzenlemelerde görülen parça-bütün bağlamı odaklı sanat yapıtı kavramını irdelemektir. Çağdaş sanat yapıtlarında nesnel ve anlam boyutunun büyük yenilik ve değişimlere yönelmesi, sanat yapıtı kavramına yönelik yeni bir algının doğmasına neden olmuştur. Günümüz sanat yapıtlarında bağımsız bir bütün yapının tercih edilmesinden çok parçacıklı bir görünüm sergileyen sanat anlayışının geliştiğini görmek mümkündür. Son yüzyılda görülen teknolojik gelişmelerle birlikte disiplinlerarası sanat anlayışının giderek önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Toplumsal ve kültürel değişimlerle birlikte bireylerin estetik algı ve beğeni düzeylerinde, sanatçıların sanat anlayışlarında çoğulcu ve kapsayıcı sanatsal süreç beklentisi ortaya çıkmıştır. Geleneksel anlayışta yapıtın nesnel tekillikten uzaklaşan çağdaş sanatta, parçalı ve bağımsız bir uygulama sergilenerek sanat yapıtındaki bütünlüğü algılanma süreçleri ile hedefleyen bir anlayış devreye girmektedir. Sanatçı, yapıtının son halini sunmaktan öte izleyicide dinamik bir seyir yolunu açarak yapıtla ilgili deneysel, farklı görünümle arttırılan bir gerçeklik algısını yaşatmaya çalışmaktadır. Kavramsal sanatın sınırlarında gerçekleşen yapıtlar, güncel toplumsal ve kültürel yaşam anlayışına ayak uyduran bir görünüme evrilmektedir. Bunun yanında yapıtların estetik boyutu, dilbilimsel yaklaşımlarla ve çoğulcu düzenlemeler eşliğinde karmaşık bir sistem içinde aranmaktadır. Araştırmanın kuramsal çerçevesi, “Çağdaş sanat anlayışında yapıt nedir?” üzerine odaklanmaktadır. Nitel araştırma yöntemine dayalı bu çalışmada ele alınan çağdaş sanat yapıtı örneklemelerinde, parça ve bütün bağlamında sanat yapıtı tanımı ele alınmaktadır. Çağdaş sanat anlayışlarındaki çeşitlilik ve düşünsel çerçevesiyle yapıt, parça bütün ilişkisinde yeni bir boyuta taşınmış bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş sanat, Kavramsal sanat, Yapıt

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the concept of piece-whole context-oriented artwork, which is seen in conceptual, spatial, imaginary, spatial, objective, and arrangements that appeal to different senses in contemporary works of art. In today's works of art, it is possible to see that the understanding of art, which displays a multi-particle view, has developed due to the preference for an independent whole structure. With the technological developments in the last century, it is seen that the understanding of interdisciplinary art has started to gain importance. The works realized within the boundaries of conceptual art evolve into a view that keeps up with the current social and cultural life understanding. In this study, which is based on the qualitative research method, the definition of the artwork in the context of the piece and the whole is discussed in the samples of contemporary artworks. The work has been moved to a new dimension in the relationship between the piece and the whole, with its diversity and intellectual framework in contemporary art understanding.

Keywords: Contemporary art, Conceptual art, Artwork

GİRİŞ

Sanat tarihinde sürprizlerle dolu yeni arayışların varlığına tanık olunmaktadır. Sanat kavramının barındırdığı yaratıcılık boyutu bu tanıklıkların da devam edeceğini göstermektedir. Sanattan alınan anlam ve estetik boyut, yapıtla kurulan içsellikle daha da anlamlı hale gelmektedir. Sanatçı, yapıt ve izleyiciyi buluşturan özne olarak bir yaratıcı konuma sahiptir. Ragon, sanatçının yaratıcılığına dair; “gerçek yaratıcı kaşıftır, yeni biçimlerin habercisidir” (2009: 23) diyerek eserin oluşumunu açıklamaktadır. Yapıtların köklü değişimlerinde de modern resim akımları, çağdaş sanat yapıtının parçalara dönüşen ayrıntılarını ve araçlarını oluşturmada rol oynamıştır. 20.yüzyılda ortaya çıkan soyut sanatın sanatsal söylem biçimi dünyanın yaşadığı büyük değişimlere karşılık geliştiği söylenebilir. Bunun yanında Kübist sanatçılar nesneyi parçalayarak bir çeşit nesneyi yeniden tanımlama çabasına girişirken soyut sanatçılarda nesneyi tümünden kaldırmakla yeni bir resim anlayışının gerçekleşeceğini savunmuşlardır (Ragon, 2009: 25). Tüm bu girişimler sonucunda, çağdaş sanat yapıtlarında görülen parça-bütün ilişkisi açısından hem yapıtı kavramak hem de yapıtlardaki bu değişimin kökenleri üzerine bir değerlendirmede bulunmak günümüz sanatının kavranması açısından önemli olacaktır. Çağdaş sanat tarihinde ortaya konulan

Hatice Keten¹

How to Cite This Article

Keten, H. (2023). “Çağdaş Sanat Yapıtlarında Parçalardan Bütünü Aramak” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:110; pp:6454-6462. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.69044>

Arrival: 22 January 2023

Published: 30 April 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Doç., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı Burdur, Türkiye. ORCID: 0000-0001-9136-4894

eserlerde sanatçının neyi nasıl söylediği ön plana çıkarken sanat yapıtının oluşum süreci ve kavramsal çerçevesinin sınırları giderek genişleyen bir alana yayılmaktadır.

Modern Sanattan Çağdaş Sanat Alanına Geçiş

Modern resim anlayışının hızla şekillendiği 20.yüzyıl başlarında Batı resim sanatındaki gelişmelerde ardı ardına ortaya çıkan yeni yönelimlerin sanatçıları kuşattığını söylemek mümkündür. Empresyonizm sanat akımı ile çeşitlilikler adına büyük bir ivme kazanan sanatçı özgürlüğü ile konu ve biçim arayışları, çağdaş sanatın temellerini oluşturmaya ışık tutmuştur. Dönem içinde geleneksel sanat bakışının içinde yadığanan ve eleştirilen sanatçılar, bilimsel ve teknolojik gelişmelere olan ilgileri, kâşif ruhlu olmaları ve cesaretle yeniliği kovalamaları sonucunda sanat yapıtı konusunu derinden ele almayı sağlamışlardır. Büyük değişimlerin başlangıcını açık havaya çıkan Empresyonistlerin resim uygulamaları oluştururken ardından gelen akımların ivme kazanarak soyut sanata ulaşmaları ile büyük değişimler yön bulmuştur. Dönem içinde Van Gogh'un hırçın çizgileri, Monet'in renkli ve ışıltılı bir şekilde soyutlamalarla suya yansıyan çiçekleri, resim sanatının değişiminde farklı bir yönelimin adımları olmuştur. Modern dönemin ulaştığı soyut resim anlayışı ise Batı resim tarihinde, biçimden arınma noktası ve plastik dilin özgünlüğüne olan ilginin artmasına neden olmuştur. Sanatçıların kendi düşünce ve ifade alanlarına dönük eserler üretme süreci, çeşitli sanatçıların deneysel bir süreciyle ve uygulama girişimleriyle hızlanmıştır. Sanatçı geleneksel anlayıştan yana olan bir gerçeği gösterme anlayışından uzaklaşarak kendi kurguladığı düşsel gerçeğin peşinden gitmeye başlamıştır. Bu geçişte ise Kübizm sanat anlayışının çok boyutlu görüşü dikkate değerdir. Sanatçı Pablo Picasso, Kübizm'e bakış açılarının çokluğunu kazandıran bir sezgi ve iki boyutlu imgede derinlik algısı oluşturmuştur (Peccatori ve Zuffi, 2001: 69). Picasso'nun, kübist yorumlarında "biçimsel tekrarların ve klişelerin hayaletini kovmak için sürekli yeni çözümler aramaya hazır modern bir Demiurgos" gibi kendini sunabilmiştir. Sanatçıyı Kübizm'e götüren biçimlerin basitleştirilmesi kavramının özünde, geçmişin biçimsel kurallarını dikkatle gözleme ve tamamen orijinal bir sanatsal ayrışma varmak yolunu arama isteği modern resim kavramının çizgilerini oluşturmuştur (Peccatori ve Zuffi, 2001: 56). 1910 yıllarında Pablo Picasso ve Georges Braque, yanılısıcı bir uyumdan uzaklaşarak objeyi yeniden betimleme yoluyla gerçekleştirme amacına odaklanmışlardır. Sanatın bu yönelimleri kavramsal bir kapsama giden anlayışın gelişmesine doğru yol almaktadır. Peccatori ve Zuffi'nin bu geçiş ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir: "1924 yılında Gris tarafından verilen 'Bireşimsel' Kübizm adı, soyut ve genel bir fikirden yola çıkarak sağlam ve gerçek bir resim verisi bulgulamak için kullanılan 'tumdengelim süreci' anlamına gelir. İmge, objelerin genel özelliklerinin kavramsal bir simgesine dönüşür. Seyreden, tuval üzerinde üretilmiş olan şeyle duyumsanabilir gerçek arasında ilişki kurabilir, çünkü ressam taklit etmez ama objenin tanınması için 'işaretsel' koordinatları belirler" (Peccatori ve Zuffi, 2001: 84). Sanatta geleneksel resimsel çözümlerinin yadsınması olarak görülen Kübist kavram, sanatçılara yeni ve daha önce hiç denenmemiş malzemelerle ifade etme ve uygulama fırsatını vermiştir (Peccatori ve Zuffi, 2001: 85). Sanatçıların sanat üretimlerindeki deneysellikleri, çeşitli malzemelerle (kum, kâğıt, kumaş, tel, karton, vb.) ve tekniklerle harmanlanarak özgür anlatım seçeneklerini çoğaltmıştır. Kübist anlayışla gelişen kolaj tekniği, parçalama ve hazır nesne uygulamasının önünü açmıştır. Yapıtlarda görülen parçalanmalar, eşzamanlı ve çok boyutlu oluşumları içeren yeni bir anlatımın provaları gibi olmuştur. Bir bakıma kolaj, modernitenin bütünlükçü düşüncesine karşı çıkış olarak postmodern olgu anlatıları için bir yöntem gibi görülebilmektedir (Aktulum, 2008: 6). Bu yeni teknikler içinde montaj ve kolaj tekniği nesneliliğin gerçek malzemesinin sanat yapıtıyla içselleşmesine imkân tanımıştır. Böylece yapıtın kompozisyon kurgusunda yer bulmuş ve eleştirel bir bakış sunarak 20.yüzyılın akımlarını ve çağdaş sanatta yer alan sanatçıları etkilemiştir (Peccatori ve Zuffi, 2001: 85). Kolaj yöntemiyle bir yüzeyde birbirinden bağımsız ve ilişkisiz öğeler birleştirilerek parça ve bütün ilişkisine yönelik sanatsal üretimler yapılmıştır. Bu yönde çalışan sanatçılar George Braque, Pablo Picasso, Kurt Schwitters, Dadaistler, Max Ernst, Juan Miro, Jaspers Johns ve Robert Rauschenberg'dir. Plastik sanatlar alanı dışında kolaj mantığına uyan eserlerin yazınsal alanda da yapılan örneklerine rastlamak mümkündür. Yazın alanında da Blaise Cendrars, Louis Aragon, Jules Romain Galsworthy ve Dos Passos kolaj yöntemine başvuran isimler olmuştur (Aktulum, 2008: 6). Kolaj yöntemiyle ifadenin verilmesinde zaman ve mekân, karakterler, olay örgüsünde katmanlar ve kesintiler kullanılarak bir bağlam oluşturulmaktadır. Yapıtın biçim ve içerik kurgusundaki değişimlerde sanat hareketlerinin yenilikçi bir ivme içinde olması parçalanmayı destekleyici yönde ilerlemiştir. Gelecekçiliği öven Fütüristler de sanata isyancı bir ruhla geleneksel kuralların reddine ve Bergson'un yaşamcılığına ve Nietzsche'nin 'üstün insanına' yakın düşünceleri ile yol alırken bunların ilham kaynakları olarak da hız, gürültü, dinamizm, uçaklar, sanayi, otomobiller gibi yeni teknolojik unsurları dikkate alarak çağdaşlaşmaya ve onun statü sembollerini yüceltmeye girişmişlerdir (Peccatori ve Zuffi, 2001: 80). Fernand Léger'in parçalanmış yüzeylerle figürü resmetmesi filizlenen yeni algı oyunlarının provası niteliğinde olmuştur (Görsel 1). İmge, zihinde öznelleşen ve sonsuz çeşit sunan yeni bir anlam arayışında yerini almaya başlamıştır. Ragon'un ifade ettiği gibi "resim, yaratıcısını anlatır oldu, tıpkı roman, şiir, hatta deneme gibi. Şiir ve resim, artık bilinen biçimlerin evrenini anlatmıyor, kendini açıkça göstermeyi, açıkça belirgin olmayı yansıtıyor" (2009: 23).

Görsel 1. Fernand Léger, "Contrast of Forms", 1913, Yağlıboya, 98,7 cm x 125,1 cm.

Dolayısıyla modern sanat akımlarının dinamik ve çalkantılı savruluşu, soyut sanatla gelen değişimlerle çağdaş sanat yönelimlerinin kökleşmesine zemin hazırlamıştır. Sanatçılar, sanat kavramını çok boyutlu bakış açısına dayanarak yeniden ve yineleyerek ele alma ruhu içine girmişlerdir. İçinde soyut düşüncüyü ve biçimselliği barındıran sanat ürünleri, farklı zaman ve kültürlerde de varlık göstermiştir. Batı resim anlayışında da soyutlamalara yönelen eğilimin bir gereksinimin sonucu geliştiğini söylemek mümkündür. Sanatçılar, soyut sanata yönelimde imgenin gerçeklikle kurduğu ilişkiyi uzaklaştırma isteğinde olmuştur. Ragon da bu uzaklaşmayı tanımlarken "açıkça belirtilemeyenlerin evreni" olarak nitelemiştir (2009: 23). 20.yüzyılın başında şair Apollinaire de bu durumu sanatın değişen görünümüne açıklık getiren şu sözlerle ifade etmektedir: "Yepyeni bir sanata doğru gidiliyor, edebiyat için müzik neyse, bu sanat, bugüne kadar düşünülmüş resim için o olacak...Tümüyle yeni bir sanat bu. Henüz başlangıç döneminde. Ve dilediği kadar da soyut değil" (Ragon, 2009: 25-26). Sanat dünyası kendi kimliğini bulmak isteyen, geçmişin ağırlığından kurtulup çağın sorunlarını, beklentilerini, ruhunu yansıtan ve çağa adapte olmuş bir yaratıcılığın ürünlerini görmek istemektedir. Bu kalıcı izlerin peşinden koşan dönemin büyük ustaları, farklı teknikler ve malzemelerle gerçekleştirdikleri sanat yapıtları sonucu kişisel bir üslubu sergileyen bir sanat dilinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunun yanında, sahaya açılan sanat eylemleri, bedeninin sahneye çıkması, dijital dünyanın sanat dünyasına yayılımı sanatçıların yapıtlarında bambaşka bir dünyanın imkân sınırlarını hayal ettirebilecek örneklerini oluşturmada etkili olmuştur. Yeni medya sanatı içinde yer alan tüm sanatsal araçlar, küreselleşen ve bilgi çağının sunduğu imkanları, popülist yaklaşımların göstergeleri ile birleştirip kaotik bir sanat kavramını ve algılayışını şekillendirerek ortaya koymuşlardır. Tüm bu bileşenler ise özünde sanatın en yalın tanımı olan 'ifade etme' boyutunda birleşmektedir. Sanatçıların yapıtlarında sundukları göstergeler son derece çeşitlilik göstermektedir. Ragon'un tanımladığı, "Üsluplar değişir. Büyük sanatçılar kalır" (2009: 25) ifadesi, sanatçının zihnindeki imgenin yapıta yansıyan özgünlüğüne ait gücün önemini vurgulamaktadır. Artık sanat, ayrı bir uygulama alanına sahip yenilikçi, bireysel, bağımsız ve çok paydaşlı bir dönüşümün içinde geniş bir tanımlama alanına giden yola girmiştir. 20. yüzyılda ortaya çıkan soyut sanat anlayışıyla ilişkili olabilecek uzantılar, Stephane Lupasco'nun şu ifadesi ile açıklık kazanmaktadır: "Bu belirli olağanüstü yarım yüzyılda, fizikte kuantik fenomenlerin, değişkenlik (endeterminasyon) ilişkilerinin ortaya çıkmasıyla ve kimi temel biyoloji gelişmeleriyle karşılaştırılabilir" (Ragon, 2009: 21). Sanatçıların sanatla hesaplaşmalarına paralel dönem içinde yaşanan teknolojik ve bilimsel gelişmelerin hızına savaşların bıraktığı kültürel ve toplumsal değişimler de eklenince yapıtlar birer deney sahasına dönüşmüştür. Kültürel ve toplumsal açıdan etkilenen küreselleşme de sanat alanlarında büyük değişimlere neden olmaktadır ve "Modern kültürün bütün insanlığı aynı uygarlık tarihine kurgulayan homojen yapısı küreselleşme ile heterojenleşmiştir, evrensel karşıdır, tikeldir, rölatiftir" düşüncesine bağlı olarak olgu ve olaylar örgüsünde parçalanmalara neden olmuştur (Artun, 2015: 9-17, Güner ve Gülaçtı, 2019: 251). Sanatçılar, köklü girişimleriyle toplumsal ve bireysel koşullar dahilinde kendini sınırlanarak sanat adına bir yeniliğin, kurtuluşun - tüm gerilim ve beklentilerden- biçimini aramışlardır. Çağdaşlığa ilişkin bu süreçte Peccatori ve Zuffi şunları belirtmektedir:

"Çağdaşlığın 'mitosları' çok kolay sarsılabilir figürlerdir. İşte bu nedenle çağdaş kavramının özünü 'ortaya çıkarmayı' başarılılar: Başarı ve başarısızlık, yaratıcılık ve kısırlık arasında sürekli bir dengede duran bireyin, dünyanın karşısında yalnız olduğunun bilincine varması gibi. İnsan ancak kendi karanlık yanlarını keşfederek yenilikçi bir yaratıcı dil kurmak için gerekli ilhamı bulabilir. Sanatçı bir geçişin tercümanıdır: Hafiflik ve hareketlilik onun vazgeçilmez özellikleridir" (2001:36).

Modernizmle birlikte sanatın bireysel bir yaratıcılık ürünü düşüncesinin yüceltilmesi sanatçıların derin kopuşlarla birlikte yeni sanat arayışları yolunda sorgulayıcı bir bilinçte olmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2013: 58). Sanat hareketlerinde değişimler, teknoloji ile daha da hızlanarak kinetik sanatta gözlemlenmiştir. Kinetik sanatın içinde yer alan Naum Gabo ve Vladimir Tatlin gerçek hareketi kullanmışlardır (Avcı Tuğal, 2018: 37). Sanatta görülen bu hareketliliğe eklenen sanal ortam alanı ise 20. yüzyılın ortalarında çıkan elektronik teknolojisi, bilgisayarlar ve

dijital teknolojinin sanat aracına dönüştürülmesiyle çağdaş sanat sahası giderek genişleyen bir yayılım göstermiştir. Sanat uygulamalarında sanala doğru yönelimler, 1980’li yıllarda dijital sanatın doğmasına zemin oluşturmuştur (Avcı Tuğal, 2018: 40-41). İlerleyen teknoloji sanata dahil olurken sanatçıların yapıtla kurdukları ilişki boyutlarında köklü bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim içinde yeni medya sanatı da “Gelişmiş veya yeni teknolojinin sunduğu imkânları kullanarak, bu alanın kendi gizini açığa çıkartmak üzere yapılanmaktadır” (Cançat, 2018: 171).

Çağdaş Sanat Anlayışında Yapıt Nedir?

20. yüzyılın başından bu yana sanatın değişen yönü ile geçmişle gelecek arasında bir köprü kuran anlayışın karmaşık yapısal durumu söz konusudur. Çağdaş sanat örneklerinde akademik sanat öğretilerinin deneysel ele alışlar ile tekrar yer bulduğunu görmek mümkündür. Çağdaş sanatta ortaya konan eserlerin tanımlanması öncelikle güncel olandan hareketle geriye dönük öğretilerin düzeninde bir kavrayışın varlığı aranmaktadır. Sanat yapıtının neyi nasıl ortaya koyduğu kapsamı, çağın kültürel ve toplumsal varlığıyla eş hareket ederken sanat disiplinin yapıtta yoğunlaşma üslubu arasında gidip gelen kaotik bir bilinç devreye girmektedir. Bu noktada yapıtta aranan klasik anlayışın çağdaş görüşle nasıl bir araya getirildiği fikri arasında bağıntı kurma isteği de yatmaktadır. Dolayısıyla, çağdaş sanat yapıtı tanımı ve kavramına uygun düşecek günümüz sanat görüşüne karşılık verebilen seçeneklerin tarihsel sanat süreçlerinden gelen sentezlerini ilişkisel bir şekilde değerlendirmek yerinde olacaktır. Sanat yapıtı kavramının çok geniş ve sürekli yenilenebilen bir alan olduğu gerçeği, “Çağdaş yapıt nedir?” tanımlama girişimlerini daha karmaşık hale getirmektedir.

George Dickie, genel sanat kavramına ilişkin şunları ifade etmektedir: “Sanatçı/ressam, sanat eseri üretme anlayışında olan kişidir. Sanat eseri, sanat dünyasındaki bir kitleye sunulmak üzere yaratılmış bir yapıttır. Kitle, kendilerine sunulan bir nesneyi anlayacak düzeyde hazırlanmış üyelerden oluşan bir gruptur. Sanat dünyası, sanat sisteminin bütünüdür. Sanat sistemi, sanatçının yaptığı eserin sanat dünyasına sunulması için çizilmiş bir çerçevedir” (Barrett, 2015: 25). Sanat eleştirmenleri sanatı adlandırmada; gerçekçilik, dışavurumculuk, biçimcilik ve postmodernist kurama göre hareket etmektedirler (Barrett, 2015: 26). Sanatçının estetik açıdan güzeli amaçlayan bir düşünüşünün var olduğu yıllarda Marcel Duchamp, “Çeşme” adıyla imzaladığı ters çevrilmiş bir pisuvarı sergilediğinde kavramsal sürecin önünü de açmıştır. Bu eylemsel tavır, şu an içinde bulunulan sanat düşüncesinin mantığını sergileyen bir fikrin temelleri olmuştur. Sergilenen bu nesne şu soruların sorulmasının önünü açmıştır: Sanat nedir? Bir şeyin sanat olduğunu nasıl anlarız? Bir şeyin sanat olduğuna kim karar veriyor? Bununla birlikte, “Dil Oyunları”nı icat eden, Avusturyalı Ludwig Wittgenstein’in düşüncelerinden hareketle Morris Weitz de 1956 yılında sanat terimini mevcut ya da gelecek olana bağlı tanımlara direnç gösteren “açık bir kavram” olarak gördüğünü vurgulamıştır. Morris Weitz, çağdaş sanat yapıtı tanımına uyacak bir açılımı işaret ederek yaşayan ve sınırlı kapalı olmayan bir sanat alanının varlığını işaret etmiştir (Barrett, 2015: 28). Yapıtlarda anlık ve disiplinlerarası geçişlerin rastlanılacağı dönemi işaret eden bir anlayışın köklendiğini belirtilmektedir. Bunun yanında sanat eserlerinin tanımlanmasına yönelik Arthur Danto “tarihsel bağlamı”, George Dickie ise “sanat kurumlarının işlevsel özellikleri” ni ele alan bir tutumu benimsemektedir (Barrett, 2015: 25). Estetikçi Mary Mothersill ise geleneksel sanat tanımının toplumsal bir yansıma olduğunu vurgularken felsefeye bir katkı sağlamadığını savunmaktadır (Barrett, 2015: 26). Bunların yanında Gombrich’in de (2015: 33) belirttiği “Bağlam, deneyimi tümüyle değiştirir” düşüncesi, çağdaş sanat yapıtlarında görülen anlam arayışı izleyicinin algısına yönelik sürekli bir devinimini olağan ve esas kılmaktadır. Çağdaş sanatın tanımına ilişkin yorumlamalar ve farklı bakış açıları arasında ilerleyen sanatçılar, bireysel bir yönelimin uçsuz bucaksız olanakların doğrultusundaki üretimlerinin içinde savrulmaktadır. Bu döngünün yer aldığı sanat, “Her zaman çağının gerektirdiği teknolojik yenilikleri kendine göre uyumlayarak, değiştirerek veya dönüştürerek varlık alanını sürdürecektir” (Avcı Tuğal, 2018: 219). Dolayısıyla çağdaş sanat alanı içinde yapıtın içeriksel ve biçimsel değişimi de algı ve duyarımıza cevap verecek bir özgünlük arayışını gösteren nitelikte olmaya devam edecektir. Çağdaş sanat yapıtı, kapsayıcı ve çok boyutlu alanlarla oluşturulmuş, bireyin dinamik bir izleyici konumunda olmasına fırsat verirken ses, hareket, algısal kurgularla, uzamsal boyutuyla, dokunma ve deneyimleme yoluyla hissedilen ve zihinsel süreci aktivite eden kompleks bir yapıya bürünmüştür. Çağdaş yapıtın nesnel ve kavramsal sınırları disiplinlerarası bir algılamayı ve kavrayışı gerektirmektedir. Bu kapsam da farklı anlatım dillerinin birbiriyle iç içe geçişini teşvik eden bir niteliktedir. Çağdaş sanatın kavramsal boyutta yer alan bir konumunda sanatçı ve izleyici odaklı bir sahnede beliren “yapıt” tanımı da büyük değişim ve çeşitlilik içinde dinamik yapı barındıran kavram çerçevesinde ele alınabilmektedir.

Çağdaş Sanatta Parça- Bütün İlişkinde Yapıtın Yörüngesine Girmek

Çağdaş yapıtlarda yer alan bütünü arama düşüncesini tetikleyen örneklerde parçalara ayrılan yönelimlerin olduğu görülmektedir. Yüzyılların mirası olan sanat kavramı ve yaşanan çağın psikolojik-toplumsal koşulların kurguladığı bir düşünce temelinde oluşan sanat üretimlerinin varlığı söz konusudur. Çağdaş sanat yapıtlarını

anlamak için sanatın nasıl bir ihtiyaca karşılık verdiği ve yaşanan çağın insanlara neler sunduğu arasındaki bağlama doğru bir mesafeden bakmanın gerekli olduğu akla gelmektedir. Araştırmanın diğer başlıklarında ele alınan sanatın dönüşümü de çağdaş sanat dönemine giden sürecin içinde pek çok etkenin birbirini tetiklemesinden ve sanatçının yeni-deneysel bir ruhla yaratıcılık örneklerini sergilediklerinden söz edilmiştir. Dolayısıyla bu dönüşüm içinde sanat yapıtlarında göze çarpan ayrıştırıcı ve çok parçalı bir plastik dil ve anlatımın seçilmesinde, günümüz yaşamının öğretileri ve öne çıkan düşünceleri, sanat uygulaması seçeneklerinin çoğullaşması bir neden gibi görülmektedir. Sanatçı, gelenekselden kopmakla birlikte bir kompozisyon bütünlüğünü terk eden oluşum içinde ve bir kompozisyonu oluşturan birimlerde dönen uygulama ortamının etkisi altına girmiş gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Parçalara ayrılan zaman dilimleri, çalışma hayatı, tüketim, bilgi toplumu bireyi olmak, küreselleşen dünyada tekilleşmek gibi başlıklar, bu yapıtların felsefi boyutunu şekillendiren birer etkene dönüşmektedir. Modernitenin yazınbilim bağlamında toplum: “Bütünlüğü, tamlığı belirlenimci bir biçimde düşünür; tarihi oluş, sanatsal yapıtı işlevsel bir yapı, anlam üretici bir düzenek, toplumu bir dizge olarak tanımlar, özneyi öteki ve ben karşıtlığı içerisinde algılar” (Aktulum, 2008: 2). 1980’li yıllarda postmodern kültürde, yalın fakat karmaşaya varan bir aşırılık içeren öteki ve ötekilik ilkesi arayışı görülmektedir, “Postmodernizm büyük ölçüde modernitenin temel ilkelerine, geleneksele bir karşı çıkış olarak tanımlanır” ve “parçalanmış yalnızca yazı değildir kuşkusuz. Değindiğimiz gibi özne yanında zaman, uzam, olay örgüsü, her şey parçalanmış, odak yok edilmiştir, bütünlük düşüncesi alabildiğine sarsılmıştır” (Aktulum, 2008: 2-5).

Daniel Buren’in kolajında görülen yalın ve figürden arındırılmış yüzeyler zamansızlığa ve mekânsızlığa yönelimin basit kurgusu şeklindedir (Görsel 2). Sanatçının 1988 yılında gerçekleştirdiği çerçeve içinde çerçeveleri tasarladığı çalışmasında dijital sanatın sergileyeceği görüntü olanaklarını ve parçalanmaların nesnellliğini işaret eder niteliktedir. Algısal boyuttaki yanılıklarla ve süreksizliğin içinde bir bütün arayışını da bu çalışmada görmek mümkündür (Görsel 3). Tokdil’in de belirttiği gibi (2021: 531), “sanatın teknoloji ile ortaklığında noktanın da medya içerisinde farklı bir boyuta taşındığı, kimi yaratımlarda görüntüyü oluşturan kodlar ve görüntünün bilince taşınmasında rol oynayan pikseller yoluyla alımlayıcıya aktarıldığı kimi çalışmalarda ise dönemin iki boyutlu çalışmalarında olduğu gibi nokta formunun video sanat ya da interaktif sanat gibi oluşumlarda doğrudan kullanıldığı” sanat uygulamalarının parçalardan bir bütüne ulaşma durumuna ait güncelliğin varlığını doğrulamaktadır. Dolayısıyla sanatta yaşanan değişim söz çağından yazı çağına ve sonra da yeni bir çağa yani bir görüntü çağına girilmesi ile sonuçlanmıştır (Ragon, 2009: 21). Parçalara ayrılan görüntüler ve bunların içinden çıkan sonuçların anlamlandırılması süreci, çağdaş sanatta daha çok bir sanat deneyimleme aktivitesine dönüşmektedir.

Çağdaş sanat yapıtlarının bünyesine kenetlenmiş parçalanmalar ve bozmalar bütününden önce yapıtın bir ön izlemesinin sunumunu gerçekleştiriyormuş algısını da barındırmaktadır. Sanat yapıtı, izleyicide bir süreç ve imgesel bir bütünün parçalara ayrılıp tekrar birleştirilmesi eylemselliğini güdüleyen bir yönelim içindedir. Sanatçıların yeni medya sanatı ile gerçekleştirdikleri yapıtlar, çözümlenmiş ve dağıtılmış bir bütünün içinde dolaşım sağlayan bir bilincin bağlayıcılığı üzerine kurulu sistem gibi işlemektedir. Japon sanatçı Yayoi Kusama’nın enstalasyonunda uzamın derinliklerinde mekânsız ve zamansız bir an’ı deneyimlenen çok boyutlu bir atmosferin içinde bulunma eyleminin sunulmasına rastlanılmaktadır (Görsel 4). Sanat yapıtı, parçalanmış algısal durumlarla kuvvetlendirilerek duyumsallığın çepeçevre izleyiciyle bütünleştirilmesine tanık olunmaktadır. Bu enstalasyonda yapıt, bir deneyim ve olasılıklar üzerine bir düşünüşe dönüşen bütünselliği barındırmaktadır. Empresyonizm sonrası gelen Puantalist sanatçılar, iki boyutlu yüzeyde oynadıkları algı oyunlarını boyutlandırmış bir versiyonuna dönüştürmüştür. Çağdaş sanatta yapıtın çözümlere uğraması, bireyin içinde bulunduğu günele ait parçalanmış zaman dilimleri ve bilgi çağının ağırlığına eş olarak hareket etmektedir. Yapıt, sanatçının algılayışına eşlik ederken aynı zamanda çağın disiplinlerarası ilişki yumağında yer alan belirsizlik bulutu içindeki bir arayışı da temsil etmektedir. Sanatçı, yapıtı oluştururken parçalara ayrılan nesnellığı hem duyusal olarak daha fazla hissettirme isteği hem de sanatın geçmişe dönük alışkanlıkları üzerine bir yenilenmeyi gerekli gören bir bilinci taşımaktadır.

Görsel 2. Daniel Buren, 'Peinture et Collage sur Papier', 1964, 65cm x 50,6 cm. / Görsel 3. Daniel Buren, "A Frame in a Frame in a Frame, No:39 Red Aka", 1988./ Görsel 4. Yayoi Kusama, 2008, "Gleaming Lights of Souls / Ruhların Parıldayan Işıkları".

Çağdaş sanatçılar arasında bulunan Çinli sanatçı Ai Weiwei, protest bir anlayışla toplumsal sorunlara odaklanarak gerçekleştirdiği enstalasyonlarını devasa ölçekte, çok birimli (ay çekirdekleri enstalasyonunda olduğu gibi) ve gelenekselliğe dem vuran bir görüşle ele almaktadır. Sanatçının sanat yapıtlarında göze çarpan etkili düzenlemeler parçalardan oluşan bir bütünlüğün sonunda ortaya çıkacak keskin eleştiriler barındırmaktadır. Sanatçının bir enstalasyonunda da bir araya gelmiş görünen, tutulabilir ve sayıca çok olan objeleri bir araya getirmesi (can yeleklere enstalasyonu), geleneksel tarzda bir anlatımla yapılmış resimden çok daha irkiltici ve etkileyici atmosfere yönelmiştir. Göç ve göçle gelen ölüm, tutabileceğiniz yakınlıkta bir can yeleğindedir. Sayıca çok birimden oluşan bu tür düzenlemelerde sanatçıların ne kadar çok obje olursa o kadar etkili bir bütünü (yapıtı oluşturan parçaların yapıt içeriğini sergilemesi) oluşturulacağı duygusu da yatmaktadır (Görsel 5-6). Bu sanat anlayışının ve bilincin altında yatan şeyler arasında da küreselleşen dünyanın içinde sanatçının, yeni olanı çok bileşenli bir boyutla gerçekleştirme isteği de yatmaktadır. Çağdaş sanat, sanatçı ve izleyici için deneyimi ön plana çıkaran bir uygulamayı aktif kılmaktadır. Güncel sanatta sanatçılar resimlerle ifade etmenin alternatifini yapıtın deneyimsel bir alana yükseltme gayretine girmişler ve bu şansa erişmişlerdir. Bunun yanında, dijital sanat içinde gerçekleşen yapıtlarda da sonsuz seçeneklere sahip olma duygusu, yapıt kavramına olan yaklaşımlarda da bir parçalanma ve yeniden bir anlam bütünlüğünü oluşturma deneyimi söz konusudur. Sürekli bir diyalog ve farklı alanlar arasında kurulan ilişkilerle çağdaş sanat yapıtlarında, yinelenen ve deneysellik barındıran yaratıcılık becerilerinin varlığı görülmektedir. Aynı zamanda ortaya çıkan bu görsellikte, "dünyayı 'görme' tarzımızda, tanımanın şu ya da bu biçimde etkilenmediği bir plastiklik derecesi" ne ait izlerin takibine başvurulmaktadır (Gombrich, 2015: 29). Modernizm ve Postmodernizmin aşırı uçlarına olan bağlılığın yanına 21.yüzyılın teknoloji dünyasının karmaşasının eklenmesi ile sanat yapıtlarının tematik ve biçimsel kurgularına belirsizliğin de eşlik ettiği görülmektedir. Çağdaş sanatta yaratıcılık, çok boyutluluğun içinde yeni ve alışılmamış ötesine geçmeye zorlanan bir eylem sürecine girmiştir. Çağdaş sanatçılardan Loris Cecchini, yapıtlarında doğanın moleküllerine inen ve doğayı parçalara ayıran bir mikroskop gözüyle bakarak varlıkların oluşumuna ilişkin sezgilerini dile getirmektedir (Görsel 7-8). Yapıtlarında görülen doğanın yapısında bulunan mikro parçacıklar, sanat aracının nesnel gerçekliğine dönüşerek, yapıtın bütünlük algısını izleyicinin hayaline bırakır. Sanatçı, düzenlemelerinde mekânın uzamsal durumunu ve ses faktörünü de kullanarak bir deneyime tanıklık edilmesini sağlamaktadır. Loris Cecchini, sanat yaklaşımını şöyle ifade etmektedir:

"Doğanın kendisi beni büyülüyor: sıvıların hareketinin olağanüstü organizasyonu, yaprakların şekli, tohumların yapısı, mineral şekillerin karmaşıklığı... Onları gözlemliyorum ve yolu göstermelerine izin veriyorum, sonra sık sık hoşuma gidiyor.... Biçimi teknolojik bir düşünce çizgisiyle geliştirmek. Estetik ve

bilim arasındaki ilişkiye bakıyorum. Doğal ile yapay arasındaki sınırdan kalıyorum, doğadan alıyorum ve sonra diğer bilgi biçimlerini kullanarak üzerinde çalışıyorum ve sonunda bir değişim, bir değişim yaratmaya çalışıyorum. Şiirsel süspansiyon” (Cecchini, 2023).

Plastik sanatlar tarihinde gerçekliğe ulaşmak için adanan gelişmeler çağdaş düşünce çerçevesinde yeni görüntü ve düzenlemelerle başkalaşım içine girmiştir. Rönesans resminde karşılığını bulan gerçeklik anlayışı, modern sanat dönemlerinin başka süreçlerine kaynak oluşturmuştur. Kaydedilen bu sürecin sonucunda, çağdaş sanat yapıtlarında sezilen şey, nesnel gerçekliğin ötesinde ve görülmeyene dair farklı disiplinler ile bir gösterim düşüncesi gelişmiştir. Dolayısıyla, çağdaş sanat düşüncesi bilim ve kültürden gelen öngörülerini sıyanan ve açığa çıkartan bir kimliğe bürünmektedir.

Görsel 5. Ai Weiwei, “Forever Bicycles”, 2011, Taipei Güzel Sanatlar Müzesi / Görsel 6. Ai Weiwei, 886 Antika Tabureden Yapılan Enstalasyon./ Görsel 7. Loris Cecchini, “Landforms and other Particles”, Burj Al Arab Jumeirah, Dubai. / Görsel 8. Loris Cecchini, Waterbones (Green Sponge + L System), 2018, 2000, Paslanmaz Çelik Modüller, Alessio De Girolamo Tarafından Üretilen Ses.

Disiplinlerarası bir yaklaşım içinde olan Olafur Eliasson, yapıtlarında geniş bir perspektif içinde olay ve olguları ele almaktadır. Bu yapıtlarında kimi zaman çevresel yıkımın izlekleri, canlı organizmaların yer aldığı enstalasyonlarla birlikte dikkat çekici niteliktedir. Sanatçı yapıtlarında hareketi, ışığı ve değişimin izlenmesine yer veren farklı algılayışları kapsayacak bir yapıtın oluşum sürecini tercih etmektedir. İzleyici, sanatçının yapıtlarında bir sürecin takibini yaparak deneyimleme ve yapıtın bütüncülüğüne dair bir fikir oluşturma yönelimine tanık olmaktadır. Hareket, ses, ışık ve mekân, yapıtın parçalarını oluşturan bir niteliğe bürünmüştür. Sanatçının 2019 yılında gerçekleştirdiği “En la Vida Real” adlı enstalasyonunda bu ilişkiler ağının görünümü yer almaktadır (Görsel 9). Uluslararası bir sanat kolektifi olan TeamLab, sanatçılar, programcılar, mühendisler, CG animatörleri, matematikçiler ve mimarlar dahil olmak üzere disiplinlerarası uzmanlardan oluşmaktadır. Bu grup, sanat yoluyla benlik ve dünya arasındaki ilişkiyi ve yeni algı biçimlerini keşfetmeyi amaçlamaktadır. TeamLab grubunun yapıtları bilim, teknoloji ve doğal dünyanın birleştiği yerde gezinmektedir (TeamLab, 2023). Grubun gerçekleştirdiği “Forest of Resonating Lamps- One Stroke, Fire” adlı çalışmada da benlik ve dünya arasındaki ilişkinin ve zamanın sürekliliği hakkındaki algıların sınırlarını aşmaya çalışmaktadırlar. Lambaların gelişigüzel dağılmış gibi görüldüğü bu sanat eseri, mekandaki insanlar arasındaki ilişkiye göre değişen rezonansa giren ışıktan oluşmaktadır ve sürekliliğin güzelliğini dile getiren bir eserdir (Görsel 10). Bu çağdaş sanat anlayışında bir araya gelen farklı uzmanlık alanlarının yapıtta sunduğu açılım ve parçacılık bütünlüğün yeni bir arayışı niteliğindedir. Çağdaş sanatçılardan Daan Roosegaarde, teknoloji ve bilimi büyük ölçekli enstalasyonlarında bir görsel tasarım haline getirmektedir. Sanatçının geniş bir tarım arazisinde gerçekleştirdiği bu yapıtlarından biri olan “Grow”, değişen iklim ve gıda sorunu ile ilgili olarak eleştirel bir bakışla geleceğin dönüşümü üzerine odaklanmaktadır (Görsel 11). Bu enstalasyon bir bakıma da Van Gogh’un tarlalarında görülen dinamik ve çizgisel döngülerle gerçekleştirilen resimlerine Roosegaarde’nin yeni teknolojileri kullandığı çağdaş yaşamın bir sunumuna dönüşmektedir. Yapıt, tek bir bütün değil birçok bütünün bir araya gelmesinden oluşan yeni ve kapsamlı bir bütüne dönüşmüştür. Bu enstalasyon, 20.000 m2’lik tarım alanına kontrollü bir alanda yatay olarak odaklanan, güneş ışığını kısa bir süre uzatabilen ve ışık kirliliğini önlemek için sadece yakınlardan görülebilen hassas aydınlatma kullanarak çevreyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmiştir (Studiosroosegaarde, 2023).

Görsel 9. Olafur Eliasson, "En la Vida Real", 2019./ Görsel 10. TeamLab, "Forest of Resonating Lamps- One Stroke, Fire". / Görsel 11. Daan Roosegaarde, "Grow".

SONUÇ

Modern sanatla başlayan yeni arayışlar, sanat yapıtı kavramına yönelik değişimlerin yolunu da açmıştır. Sanatı tanımlamak her dönem için önemli olmuştur ve her tanımlama çeşidinde de yeni oluşumlara dönük kavramların dahil edildiğini görmek mümkündür. Birbirine yakın zaman dilimlerinde ardı ardına gelen modern sanat akımlarının sanatçılara bir özgürlük sunması, Fütüristlerin geleceğe olan tutkusu, Dadaistlerin sanata yaklaşımı, kavramsal sanatın düşünceyi yüceltmesi, kinetik sanatın enerjiyle olan teması, teknolojinin gelişimiyle birlikte Dijital sanatın örnekleri, çağdaş sanat yapıtlarına ilişkin temeli oluşturmuştur. Sanatçıların sanat tutumları ve sanata ait gerçeklikleri, belirsiz, ezici, güçlü bir çağın kaosunu yansıtan yapıtın nesnel ve estetik boyutunda yeni yorumların gerekliliğini doğurmaktadır. Bu dinamik dönüşüm, parçalardan hareketle bir bütünü yeniden inşa edilmesini gerektiren anlayışı akla getirmektedir. Çağdaş sanat yapıtlarında bir yapıtın bütünlüğü deneyimle başlamakta ve zihinle tamamlanmaktadır. Bu süreç, parçalanmış göstergelerle ve araçlarla sağlanan deneyimlerin onayladığı bir bütünsellik olmaktadır. Ortaya çıkan sanat yapıtlarında ise her seferinde yeni bir alımlama deneyimi ve yeni bir beklenti içine girilmektedir. Son olarak Ragon'un: "Alışlagelen gerçekçi, beklenmedik olan olağanüstüdür" ifadesinde olduğu gibi çağdaş sanatta yapıt, gerçekliği ve tema bütünlüğü sıra dışı, parçalardan oluşan bir biçimde verildiği zaman, ilgi çekici bir hale bürünmektedir (2009: 24). Çağdaş sanatçılar, yapıtlarında çağın sunduğu olanakları, bireysel ve toplumsal olarak değişen sanat algısına yönelik farklı söylemlere başvurarak yeni bir sanat yapıtı çerçevesini dinamik bir süreçle şekillendirmeye devam etmektedirler.

KAYNAKÇA

- Aktulum, K. (2008). Parçalılık/süreksizlik/kopukluk. *Art-e Sanat Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Artun, A. (2015). *Çağdaş Sanat ve Kültüralizm*. Çev. Tuncay Birkan-Nursu Örgel-Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avcı Tuğal, S. (2018). *Oluşum Süreci İçinde Dijital Sanat*, İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Barrett, T. (2015). *Neden Bu Sanat? Çağdaş Sanatta Estetik ve Eleştiri*, Çev. Esra Ermert, İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Cançat, A. (2018). Yeni Medya Sanatı Üzerine, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (40), 165-178.
- Cecchini, L. (2023). "Loris Cecchini". <https://www.loriscecchini.com/> Erişim Tarihi:12.01.2023
- Gombrich, E.H. (2015). *İmge ve Göz Görsel Temsil Psikolojisi Üzerine Yeni İncelemeler*, Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güner, A., & Gülaçtı, İ. E. (2019). Küreselleşme ve Çağdaş Sanat. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 14(1), 245-274.

Peccatori, S. & Zuffi, S. (2001). *Art Book Picasso Sanata Adanan Yaşam*, Çev. Cemal Kaan Emek, Ankara: Dost Kitabevi.

Ragon, M. (2009). *Modern Sanat*, Çev. Vivet Kanetti, İstanbul: Hayalbaz Kitap.

Studioroosegaarde, (2023). <https://www.studioroosegaarde.net/project/grow> Erişim Tarihi: 15.01.2023

TeamLab, (2023). <https://www.teamlab.art> Erişim Tarihi: 15.01.2023

Tokdil, E. (2021). Pointilist Bakış Açısının Temelleri ve Günümüz Sanatına Yansımaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 10(79), 519-537.

Yılmaz, M. (2013). *Modernden Postmoderne Sanat*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Görsel Kaynakça

Görsel 1. Fernand Léger, “Contrast of Forms”, 1913, 98.7 x 125,1 cm.

<https://www.guggenheim.org/artwork/2437> Erişim Tarihi: 05.01.2023

Görsel 2. Daniel Buren, “Peinture et collage sur papier”, 1964, 65 x 50,6 cm. Görsel 3. Daniel Buren, ‘A Frame in a Frame in a Frame, N° 39 Red Aka’, 1988. <https://www.galleriacontinua.com/artists/daniel-buren-11> Erişim Tarihi: 12.01.2023

Görsel 3. Daniel Buren, “A Frame in a Frame in a Frame, N° 39 Red Aka”, 1988.

<https://www.galleriacontinua.com/artists/daniel-buren-11> 12.01.2023

Görsel 4. Yayoi Kusama, “Gleaming Lights of Souls at the Louisiana”, Kim Hansen/Louisiana Museum of Modern Art, Erişim Tarihi: 12.01.2023

<https://www.cbc.ca/arts/12-places-where-you-can-find-a-yayoi-kusama-infinity-mirror-room-right-now-1.4893108> Erişim Tarihi: 12.01.2023

Görsel 5. Ai Weiwei, “Forever Bicycles,”, 2011, Taipei Fine Arts Museum. <https://source.wustl.edu/wp-content/uploads/2019/04/Forever-Bicycles-Taipei-Fine-Arts-Museum-2011web.jpg> Erişim Tarihi: 12.01.2023

Görsel 6. Ai Weiwei, “886 Antique Stools”.

<https://www.thisiscolossal.com/2013/06/bang-ai-weiweis-latest-installation-made-from-886-antique-stools/> Erişim Tarihi: 12.01.2023

Görsel 7. Loris Cecchini, “Aeolian Landforms and other Particles”, Burj Al Arab Jumeirah, Dubai. Photo: Alex Paray <https://www.galleriacontinua.com/artists/loris-cecchini-15> Erişim Tarihi: 12.01.2023

Görsel 8. Loris Cecchini, Waterbones (Green Sponge + L System), 2018, 2000, stainless steel modules, sound produced by Alessio de Girolamo. Photo Ela Bialkowska <https://www.galleriacontinua.com/artists/loris-cecchini-15> Erişim Tarihi: 12.01.2023

Görsel 9. Olafur Eliasson, “En la vida real”, 2019.

https://www.abc.es/cultura/arte/abci-olafur-eliasson-naturaleza-deberia-tener-mismos-derechos-fundamentales-seres-humanos-202002140048_noticia.html Erişim Tarihi: 12.01.2023

Görsel 10. teamLab, “Forest of Resonating Lamps- One Stroke, Fire”

https://www.teamlab.art/w/forest_of_resonating_lamps/ Erişim Tarihi: 15.01.2023

Görsel 11. Daan Roosegaarde, “Grow”.

<https://www.studioroosegaarde.net/project/grow> Erişim Tarihi: 15.01.2023